

UBEYDİYYE

UBEYDİYYE

(العبيدية)

Mürcie'den Ubeyd el-Mükteib'in görüşlerini benimseyen tâli bir fırka (bk. MÜRCİE).

UBEYDULLAH b. ABBAS

(عبید الله بن العباس)

Ebû Muhammed Ubeydullah b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî (ö. 58/678)

Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, sahâbî.

620'de Mekke'de doğdu. Babası, Hz. Peygamber'in kendisinden iki veya üç yaş büyük olan amcası Abbas, annesi Resûl-i Ekrem'in hanımlarından Meymûne'nin kız kardeşi Ümmü'l-Fazl Lübâbe bint Hâris'tir. Çocukları çok seven Resûlullah onu da ashabın diğer çocukları gibi zaman zaman terkisine bindirir, kardeşleri Abdullah ve Kesîr ile yarıştırmır, her biri koşuyu tamamlayınca Resûlullah'a sarılır, o da onları kucaklayıp öperdi (*Müsned*, I, 214). Ubeydullah b. Abbas, Hâşimîler'le Emevîler arasındaki anlaşmazlıklarda etkin rol oynayanlardan biriydi. Hâşimîler'in önde gelenleri arasında bulunduğu için Hz. Osman'ın halifeliği döneminden itibaren hep siyasetin içinde yer aldı. Hz. Ali'nin hilâfeti devrinde Yemen valiliğine tayin edildi; 36 (657) ve 37 yıllarında hac emirliğine getirildi. 39'da (660) da hac emirliği için görevlendirildi; fakat Hz. Ali ile iktidar mücadelesine giren Muâviye b. Ebû Süfyan bu göreve Yezîd b. Şecere er-Rehâvî'yi tayin etmek isteyince iki taraf arasında ciddi bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Sonunda Şeybe b. Osman'ın hac emîri olması hususunda anlaşma sağlandı. Emevî-Hâşimî mücadelesinde iki taraf Yemen ve Bahreyn üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışırken Ubeydullah, Emevîler tarafından öldürülmek istendi. 40 (660-61) yılında Muâviye, Büsr b. Ebû Ertât kumandasında bir orduyu Yemen'e gönderdi. Büsr'ün Yemen'e doğru geldiğini haber alan Ubeydullah yerine kayınpederi Abdullah b. Abdülmedân'ı bırakarak Kûfe'ye kaçtı. Yemen'e ulaşan Büsr, Abdullah ile oğlunu ve Ubeydullah'ın Abdurrahman ve Kusem adlı iki çocuğunu katletti. Babası ve kardeşiyle iki çocuğu gözünün önünde katledilen Ubeydullah'ın hanımı Aîşe aklı dengesini yitirdi. Daha

sonra Ubeydullah Yemen valiliğine döndü ve Hz. Ali şehid edilinceye kadar (40/661) bu görevini sürdürdü.

Hz. Ali'nin ardından hilâfete gelen oğlu Hasan, Ubeydullah b. Abbas'ı Azerbaycan valiliğine tayin etti. Bu sırada Muâviye, Hz. Hasan ile savaşmak üzere ordu hazırlayıp yola çıkarınca buna karşı gönderilen 12.000 kişilik öncü kuvvetin başına Ubeydullah getirildi. Ancak Muâviye, Kûfe gibi yapısı çok karışık bir toplumu bir arada tutmaya çalışan Hz. Hasan'ın otoritesini sarsmak ve ordusunun mâneviyatını bozmak için çeşitli manevralar yaptı, söylentiler yaydı. Neticede meydana gelen karışıklık ve belirsizlik ortamında Ubeydullah kumandanlık görevinden ayrılıp Muâviye'nin safına katıldı. Onun böyle kritik bir zamanda Emevîler'in tarafına geçmesi tarih kitaplarında çokça tartışılan bir konu olmuştur. Tarihçilerin bir kısmı kendisini ihanetle suçlamış, bazıları ise Hasan'ın Muâviye ile barış yapacağını anlayınca onun bu kararı aldığını belirtmiştir (Abdürrezzâk es-San'ânî, V, 461; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 408). Ubeydullah'ın Muâviye'nin tarafına 1 milyon dirhem karşılığında geçtiğini iddia edenler de vardır (Belâzürî, III, 284; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, s. 73). Sonunda Hz. Hasan'ın ordusunun direnci kırıldı, ordu çözülme sürecine girdi; kontrolü kaybeden Hasan Rebîülevvel 41'de (Temmuz 661) halifeliği Muâviye'ye bıraktı. Bunun üzerine Ubeydullah'ın Azerbaycan valiliği ve kumandanlığı da sona erdi.

Ubeydullah siyasetin yanında ticaretle de uğraştı, varlıklı bir insan olarak yaşadı. Elindekini insanlarla paylaşmayı sevdiği, sık sık ziyafet verdiği, kurban keserek insanlara dağıttığı için cömertliği Araplar arasında darbimesel haline geldi ve "Teyyârü'l-Furât" (Fırat akıntısı) lakabıyla anıldı. Ubeydullah'ın bu özelliği Abbas'ın oğulları hakkında söylenen, "Fıkıh bilgisi, cömertlik ve güzellik isteyen Abbas'ın oğullarının evine gitsin; fıkıh Abdullah'ta, cömertlik Ubeydullah'ta, güzellik Fazl'dadır" şeklindeki meşhur sözde vurgulanmıştır. Ubeydullah 58'de (678) Medine'de vefat etti. 85 (704) veya 87 (706) yıllarında yahut kesin tarih belirtilmeden Yezîd b. Muâviye'nin hilâfeti zamanında (680-683) öldüğü, bu arada Yemen'de vefat ettiği de zikredilmiştir. Ubeydullah'ın Hz. Peygamber'den bir rivayeti bilinmekte (Nesâî, "Tâlâk", 12), bu rivayetin mürsel olduğu da söylenmektedir. Onun diğer sahâbîlerden rivayet ettiği az sayıdaki bazı hadisler kaynaklarda yer almaktadır. Kendisinden oğlu Abdullah ile Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Sîrîn ve

Süleyman b. Yesâr gibi tâbiiler nakilde bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 214; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, V, 461; Halîfe b. Hayât, *et-Târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Riyad 1405/1985, s. 198, 200, 225; Buhârî, *et-Târîhu's-Şağîr*, I, 169; Belâzürî, *Ensâb*, III, 284; Ya'kübî, *Târîh*, II, 198, 213, 214; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 442; V, 92-93, 132, 136; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Meğâtilü't-Tâlibiyyin* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kum 1374, s. 73; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 383, 408; a.m.f., *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 524-526; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, III, 512-514; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 437-438; a.m.f., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 19-20; C. E. Bosworth, "Ubayd Allâh b. al-'Abbâs b. 'Abd al-Muttalib", *El²* (İng.), X, 761.

ABDULLAH KARAHAN

UBEYDULLAH b. ABDULLAH

(عبید الله بن عبدالله)

Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî (ö. 98/716)

Medineli meşhur yedi tâbiin fakihinden biri.

Dedesi Utbe, Abdullah b. Mes'ûd'un kardeşidir. Büyük Arap kabilelerinden Hüzeyl'e mensuptur. Ubeydullah Medine'de vefat etmiş, vefat tarihi konusunda 94 (712-13), 95, 97, 98, 99, 102 gibi farklı tarihler verilmiştir. Bazı tabakat yazarları 98 (716) yılını daha doğru kabul etmektedir. Kaynaklarda âmâ olduğu belirtilmekte, fakat doğuştan mı yoksa sonradan mı gözlerini kaybettiği bilinmemektedir. Bazı eserlerde yer alan "kör oldu" ifadesi bunun sonradan meydana geldiğini düşündürmektedir. Tâbiinin ikinci tabakasında yer alan Ubeydullah, Medine'nin önde gelen âlimlerindendir. Onun iki meşhur talebesi Ömer b. Abdülazîz ile Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynelâbidin Ali'dir. Ömer b. Abdülazîz'in, hilâfete geçince onu sık sık rahmetle anıp önemli işlerde rehberliğine ne kadar ihtiyaç duyduğunu ifade ettiği nakledilir. Ubeydullah hem hadis hem fıkıh dalında imam kabul edilmiştir. Onu Kureys'in önde gelen dört âliminden biri sayanlar da vardır (diğerleri Saîd b. Müseyyeb, Ebû Seleme b. Abdurrahman ve Urve b. Zübeyr'dir; bk. İbnü'l-Cevzî, II, 102). Sahâbenin ileri gelen âlimlerinden ders alan Ubeydullah geniş hadis bilgisi yanında onların görüş ve ictihadlarını da öğrenmiş, hadis rivayetinde ve fıkıhta temel bilgilerini kendisine borçlu olduğu İbn Abbas gibi o da kolaylık ve esneklik prensibini be-

nimsemiştir (Abdül Mün'im Abdürrâdî el-Hâşimî, s. 123).

Geniş hadis bilgisine sahip olan Ubeydullah babası Abdullah, Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Fâtıma bint Kays, Ümmü Seleme, Abdullah b. Zem'a, Ammâr b. Yâsir, Urve b. Zübeyr, İbn Ömer ve uzun süre beraber bulunduğu İbn Abbas gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiştir. Büyük amcası İbn Mes'ûd'un vefatı esnasında çocuk yaşta olduğu için ondan doğrudan hadis nakletmemiştir. Kardeşi Avn başta olmak üzere Zührî, Ebû'z-Zinâd, Sâlih b. Keysân, İbn Şübrûme ve başkaları kendisinden hadis rivayetinde bulunmuştur. Rivayet ettiği hadislerden bazıları *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır (Zehebî, *el-Kâşif*, I, 682). Özellikle hadis konusunda Ubeydullah'a uzun süre öğrencilik yapan Zührî gibi âlimler onun ilmî birikiminden övgüyle söz etmiştir. Çok sayıda hadisi ezberlediğinden hadis hâfizları arasında sayılmıştır (Süyûtî, s. 39). Asaleti, ferâseti, zekâsı, dinî duyarlılığı ve hadis nakli konusundaki güvenilirliği sebebiyle "me'mûn" olarak nitelendirilmiştir. Bundan dolayı İbn Abbas, Ubeydullah'a özel ilgi göstermiş, başkalarına öğretmediği bazı hadisleri ona haber vermiştir (Abdül Mün'im Abdürrâdî el-Hâşimî, s. 124-125). Ubeydullah'ın aynı zamanda iyi bir şair olduğu ve Hassân b. Sâbit tarzında daha çok dinî içerikli şiirler söylediği kaydedilmektedir. Ubeydullah'ın şiirdeki seviyesini belirtmek için "şairlerin en fakihî, fakihlerin en şairi" ifadesi kullanılmıştır (İbn Hacer, VII, 23). Ebû Temmâm, "Hamâse"sinde şiirlerinden bir kıta naklederken Ebû'l-Ferec *el-Eğâni* adlı eserinde pek çok şiirine yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1421/2001, VII, 246; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 385-386; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 319-320; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ – Semîr Câbir), Beyrut 1407/1986, IX, 162-177; İbn Hazm, *Aşhâbü'l-fütüvâ mine's-şahâbe ve't-tâbi'in* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1995, s. 133; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 188-189; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâhâ*, Beyrut 1970, s. 60; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sâfve*, II, 102-103; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XIX, 73-77; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 475-478; a.m.f., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 78-79; a.m.f., *el-Kâşif* (nşr. Ahmed M. Nemr Hatîb – Muhammed Avvâme), Cidde 1413/1992, I, 682; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VII, 23-24; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1413/1992, I, 303; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 39-40; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhib*, s. 251; Abdül Mün'im Abdürrâdî el-Hâşimî, *Fukahâ'ü'l-Medineti's-seb'a*, Beyrut, ts., s. 121-133.

ABDULLAH KAHRAMAN

UBEYDULLAH AHRÂR

(عبيدالله أحرار)

Nâsirüddin Ubeydullah
b. Mahmûd eş-Şâşi es-Semerkandî
(ö. 895/1490)

Nakşibendî şeyhi.

806'da (1404) Taşkent'in Bağistan köyünde doğdu. Nakşibendî geleneğinde Hâce-i Ahrâr diye tanınır. Çocukluğunda hem mektebe devam etti hem de ziraatla uğraşan babasına yardımcı oldu. Yirmi iki yaşına geldiğinde dayısı Hâce İbrâhim onu ilim tahsili için Semerkant'a götürdü. Burada bir süre Mevlânâ Kutbüddin Sadr Medresesi'ne devam ettiyse de tasavvufa duyduğu meyil sebebiyle medrese eğitimini sürdürmedi. Bu dönemde tanıştığı Nakşibendî şeyhi Sa'deddin-i Kâşgarî ile birlikte Nizâmeddin Hâmûş'un sohbetlerine katıldı. Semerkant'ta iki yıllık ikametinin ilk yılında Mâverâünnehir'in muhtelif şehirlerini dolaşıp Nakşibendiyye tarikatının önde gelen şeyhlerini ziyaret etti. Ertesi yıl Herat'tan Semerkant'a gelen ve Kâsım-ı Envâr diye meşhur olan Safevî şeyhi Seyyid Muînüddin Ali Tebrîzî'nin sohbetlerinden faydalandı. Daha sonra Semerkant'tan ayrılıp Herat'a gitti. Herat'ta Kübrevî şeyhi Bahâeddin Ömer, Sa'deddin-i Kâşgarî ve Zeyniyye tarikatının piri Zeynüddin el-Hâfî gibi sûfilerin sohbetlerine katıldı. Herat'taki ikametinin dördüncü yılında (834/1431) Çağaniyân tarafındaki Hül-gatû köyüne gidip Nakşibendî şeyhi Ya'küb-i Çerhî'ye intisap etti. Üç ay kadar Çerhî'nin sohbetlerinde bulundu ve şeyhinden hilâfet alarak Herat'a döndü. Ertesi yıl Taşkent'te irşad faaliyetine başladı, bir yandan da ziraat ve ticaretle meşgul oluyordu. 855'te (1451) Semerkant'ı ele geçirip başşehir yapan Timurlular'dan Ebû Said Mirza Han'ın daveti üzerine yirmi yıldır ikamet ettiği Taşkent'ten ayrılarak Semerkant'a yerleşti. Burada da ziraat ve ticaretle uğraşmayı sürdürdü. Mâverâünnehir'in Semerkant, Buhara, Taşkent, Karşı gibi şehirlerinde çok sayıda dükkân, bahçe, köy, mezraa ve sulama kanalı satın aldı; bunların bir kısmını cami, medrese ve tekkelere vakfetti. Sultan Ebû Said'in yerine geçen oğlu Sultan Ahmed Mirza ile Taşkent yakınlarında Şâhruhiye'de gayri müslim Moğol ve Özbek askeri arasındaki savaşı önledi ve barış yapılmasını sağladı (890/1485). Bu arada birçok kişinin İslâm'ı benimsemesine vesile oldu.

Ubeydullah Ahrâr'ın mezarı – Semerkant / Özbekistan

Ubeydullah Ahrâr 29 Rebülevvel 895'te (20 Şubat 1490) Semerkant'ta vefat etti ve burada defnedildi. İki oğlu ve iki kızı olmuş, geride birçok vakıf eseri ve mürid bırakmıştır. Oğulları Muhammed Yahyâ ve Muhammed Abdullah ile Mîr Abdülevvel, Fahreddin Ali Safî, Mevlânâ Şeyh Ahmed, Seyyid Ali Kürdî Maktûl, İsmâil Şirvânî, Mevlânâzâde Otrârî, İsâ-yı Fâzıl Buhârî, Şeyh Ahta, Abdullah-ı İllâhî, Muhammed Kâdî-i Semerkandî ve Muhammed Zâhid Vaşşivârî önde gelen halifeleridir. Nakşibendiyye tarikatı daha ziyade son üç halifeyle devam etmiştir. XVIII. yüzyılda Mehmed Emin Tokadî tarafından Muhammed Kâdî-i Semerkandî ile Muhammed Zâhid Vaşşivârî aynı kişi zannedilerek Kâdî Muhammed Zâhid diye bir isim ortaya atılmış ve bu yanlışlık sonraki birçok eserde tekrarlanmıştır. Ubeydullah Ahrâr ile devam eden Nakşibendiyye silsilesine Ahrârîyye adı verilmiştir (bk. NAKŞİBENDİYYE). Halka bizzat yardım eden Ubeydullah Ahrâr gençliğinde Semerkant'ta bazı hastalara hizmet etmiştir. Halkı sultanların zulmünden korumak için sultanlarla iyi ilişkiler kurmuş, savaşın eşiğine gelen yöneticileri barıştırarak halkı katliamlardan korumuş, bir hükümdarın yanında bulunup onun dine aykırı davranışlarını ve zulümlerini engellemenin, bir mazlumun gönlünü hoş etmenin nâfile ibadetlerden daha üstün sayıldığını söylemiştir. Ayrıca çalışıp kazanmaya önem verir, kimseden hediye kabul etmezdi.

Vahdet-i vücûd düşüncesini benimseyen Ubeydullah Ahrâr'ın sohbetlerinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden nakiller yaptığı belirtilir. *Fıkarât* adlı eseri bu düşünceler ışığında kaleme alınmıştır. Cezbe anında söylenen şâhiyeleri mâkul şekilde izah etmeye çalışan Ubeydullah "enel-